

Karl Franz Christian Wagner

**Memoriam Viri Excellentissimi Guilielmi Theophili Tennemanni Philosophiae
Doctoris ... Academiae Marburgensis**

Marburgi: Krieger, 1819

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn77467380X>

Druck Freier Zugang

II - 1629¹⁹.

MEMORIAM
VIRI EXCELLENTISSIMI
GUILIELMI THEOPHILI
TENNEMANNI

PHILOSOPHIAE DOCTORIS ET PROFESSORIS PUBLICI ORDINARI,
BIBLIOTHECAE ACADEMICAЕ SECUNDO LOCO PRAEFECTI, NONNUL-
LARUMQUE SOCIETATUM LITERARIARUM SODALIS

ACADEMIAE MARBURGENSIS

AUCTORITATE ET NOMINE

C I V I B U S

C O M M E N D A T

CAR. FRANC. CHRIST. WAGNER

PHIL. D. LITERARUM GRAECAE LATINARUMQUE, NEC NON
ELOQUENTIAE ET POESEOS PROFESSOR PUBLICUS ORDINA-
RIUS, SOCIETATISQUE RERUM NATURALIUM STUDIO-
SAE MARBURGENSIS SODALIS EXTRAORDINARIUS.

MARBURGI,

TYPIS-KRIEGERIANIS MDCCCKXIX.

*II. 1629. Autograph v. C.
L. P. S.*

MEDICINAM

UNIVERSITATIS ROSTOCKENSIS

GUILLIELMI THEOPHILI

TENNEMANNI

PHYSICAE DOCTORIS ET PRAECEPTORIS

ALMA MATERIS ROSTOCKENSIS

INSTITUTIONES

ACADEMICAE

PHYSICAE

1771

ROSTOCK

MDCCCLXXI

INSTITUTIONES PHYSICAE
ACADEMICAE
PHYSICAE
ROSTOCKENSIS
1771

ROSTOCK

INSTITUTIONES PHYSICAE
ACADEMICAE
PHYSICAE
ROSTOCKENSIS
1771

Handwritten text, possibly a library stamp or signature.

Handwritten text, possibly a library stamp or signature.

Si quæ est disciplina, cuius studium hominibus ad feliciter beateque vivendum munitiam viam, eam esse philosophiam inter omnes constat. Haud igitur mirum, praestantissimum illum Romanorum philosophum Ciceronem in ea usque ad coelum efferenda tam multum fuisse, qui illam non dubitavit non omnium solum artium omniumque bene factorum atque bene dictorum matrem procreatricemque *), sed deorum quoque donum nominare inventumque **). Illam animi affirmat esse culturam, quae radicibus extrahat vitia ***), illaque omnem virtutis contineri et officii

*) Cic. de clar. Orator. 2, 322. Id. de Orat. I, 9.

**) Cic. Tuscul. Quaest. I, 26, 64.

***) Cic. l. c. II, 5, 13.

et bene vivendi disciplinam *), ipsamque igitur, quae vitae appellaretur ars, esse dignissimam **). Et profecto si sincera animi tranquillitate omnis huius vitae nititur felicitas, neque aliunde, nisi ex sapientiae studio illa expeti potest, beatæ vitae rationem aut in hoc, aut nusquam alibi consistere, fateamur necesse est. Doctrinarum enim præceptorumque, quibus illa animum imbuit, suavissima meditatione omnes eius ægri- tudines levantur, efficiturque, non solum ut ab sollicitudine atque perturbationibus vacuus sit et im- munis, sed ut nullum tam triste sit infortunium, nulla tam acerba calamitas, quae eum de tranquillitatis statu valeat deturbare. Quae si a vero non aliena sunt, quantopere colendus suspiciendusque est ille, qui non solum aliis ad philosophiam, seu, ut Cicero eam cen- suit interpretandam ***) , ad sapientiae studium pan- dit munitque viam, sed hanc ut tanto alacrius ingre-

*) Cic. in L. Pison. 71.

***) Cic. de Finib. III, 2, 4.

**) Cic. de Offic. II, 2, 5.

diantur, illos simul eo quam maxime allicit inflammataque, quod ipsis in se non adumbratam, sed expressam viri sapientis exhibet imaginem. Quam ingenti igitur luctu et moerore prope incredibili nos concidisse putandi sumus, cum nostris votis, cum huic literarum universitati, cum toti reipublicae literariae repente immatureque ereptus sit

**GUILIELMUS THEOPHILUS
TENNEMANN**

PHILOSOPHIAE DOCTOR ET PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS
BIBLIOTHECAE ACADEMICAЕ SECUNDO LOCO PRAEFECTUS NON-
NULLARUMQUE SOCIETATUM LITERARIARUM SODALIS,

cuius fama illustris recordatioque sempiterna non huius Academiae angustiis continetur, sed ad omnes, quotquot philosophiae studio favent atque qualicunque eius amore tenentur, pervagata est. Et profecto si quis est, qui institutae vitae ratione, qui doctrina, qua animum excoluerat, eruditioneque, qui probitate integritateque, qui omnibus denique illis virtutibus, quae amicitiae praecipuus fons sunt eiusque vinculum

firmissimum iure meritoque censentur, omnibus se praeberit dignum, qui quam maxime amaretur diligereeturque, nostrum TENNEMANNUM eum fuisse, illi fateantur necesse est, qui cum eo consuetudine familiaritateque fuerunt coniuncti.

Natus vero est TENNEMANNUS Brembachii, vico in finibus terrarum Erfordensium Isenacensiumque sito, die VII. Decembris, anno superioris saeculi LXI, patre *Ioanne Georgio Tennemanno*, qui in maiore illius vici parte, in agro Erfordensi posita, concionatoris munere non sine laude fungebatur; erat enim, filio ipso teste *), vir liberalitate probitateque insignis, in muneris sui officiis exsequendis acer fere atque adtentus, literis deditus, diversarumque rerum scientia pollens, ei tamen sorti iniquae obnoxius, ut curis semper indulgeret, perpetua sollicitudine angeretur, omnemque igitur tristior traduceret vitam. Qui rerum humanarum non prorsus ignarus est atque rudis, quemque non fugit, quantopere animi in muneris nobis iniuncti

*) vid. Sriederi Hessische Gelehrten-Geschichte, T. XVI, p. 97 sqq.

negotiis obeundis perficiendisque alacritas ab eius pendeat vigore hilaritateque, is profecto non mirabitur, virum ita affectum se, quamvis invitum, interdum tamen in illis administrandis exhibuisse remissiolem; eiusmodique animi statum TENNEMANNO quoque nostro liberalius educando aliquantulum offecisse, quae iam sequentur, nos edocebunt.

A teneris iam NOSTRO cum multis confligendum erāt rebus adversis, priusquam exquisita illa animum ornaret doctrina, qua sempiternam, neque ulla vetustate abolendam sibi peperit gloriam. Primis quidem quatuor aetatis annis inoffensa utebatur valetudine, atque in infante omnes istiusmodi ingenium perspiciebant indolemque, ut parentes optimo suo iure sperare possent, fore ut ille in ipsorum gloriam adolesceret, et evaderet talis, qualem tandem omnes cognitum iudicarunt. At enim vero tum quidem gravissimo illo morbo, cui variolarum nomen inditum, cuiusque vim mortiferam frangendi minuendique ratio tunc temporis nondum erat admodum vulgata, correptus atque ita afflictus est, ut omnes, quas ipsius

parentes de eo concepissent, spes evanescerent prorsus. Namque per novem integros menses illa conflictabatur peste; ex qua cum tandem adsurgeret, dextro ne orbaretur oculo, erat verendum: per duos enim annos huius oculi usus ei plane ademptus erat, qui postea quoque semper acie fuit hebetiore. Praeterea vero, quod etiam magis dolendum, diuturno illo gravique morbo corporis eius vires ita fractae erant exhaustaeque, ut per quinque proxime sequentes annos nec membris ipsius, nec animo, vigor videretur esse rediturus. Valetudine tandem aliquantulum firmata, cum ad literarum, quibus tenera aetas erudiri solet, elementa perdiscenda accederet, illi haud contigit, ut ea institueretur ratione, qua sola puerorum studium incitari potest inflammarique. Pater quidem ea, quae virorum literis deditorum haud raro sors est, paupertate coactus liberorum suorum animos fingendi munus ipse susceperat: etsi vero ex Ciceronis sententia filiis nulla melior contingere potest disciplina, quam si maxime parentis institutione erudiantur, id tamen in NOSTRUM haudquaquam cadebat; praeterquam enim

quod ipsius pater, ut supra monuimus, nunquam non fere aegritudine oppressus tristior erat morosiorque, totum etiam literarum pueris tradendarum ambitum haud complectebatur, nec illorum instituendorum omnino callebat artem. Solitaria quoque atque monasticae vitae similis vivendi ratio, quam TENNEMANNI pater ob illas ipsas, quibus indulgebat, curas sequebatur, NOSTRI, inter suos tantummodo agentis, et ab aliorum consuetudine prorsus remoti, ita afficiebat animum, ut timiditatis inde contractae vestigia quaedam vel serioribus aetatis remanent annis.

Decimum sextum tandem vitae cum esset egressus annum, latior, in quem excurreret, ei aperiebatur campus. Patre quidem duce et magistro linguae Graecae Latinaeque imbutus erat elementis, ac nonnullos auctores classicos et Graecos et Latinos interpretatus erat pertractaveratque: at enim vero omnium illarum rerum, quarum cognitio ad eos accuratius explicandos maximum praesidium est, undeque linguarum studium quasi sanguinem ducit succumque, ignarus manebat et rudis; atque cum neminem haberet,

quocum discendi contentione decertaret, quemque aemularetur, fieri non potuit, quin praematurae de suo ingenio, literis et doctrina locum daret opinioni. Inde sane factum est, ut labores susciperet, quibus distraheretur potius, quam ad optatam propius adduceretur metam, illudque otium, quod legendis libris orationique elimandae insumere debuisset, vocabulario Graeco, ex eo, quod vulgo dicitur Septemvirorum, componendo, atque notis in Homerum ex paucis in patris suppellectile libraria exstantibus libris corradendis impenderet. NOSTER profecto si diutius hoc statu manere atque his legibus vitam instituere debuisset, omnes illi ingenii igniculi, qui eius animo latebant et deinde emicantes historiae philosophiae tantam lucem adtulerunt, iam in puero prorsus fuissent extincti. Peropportune igitur accidit, ut NOSTER annum aetatis agens decimum septimum Erfordiam missus Gymnasii, quod ibi floret, adscriberetur alumnis; quamvis enim annum tantummodo et sex menses *) eius doc-

*) Ab initio semestris aestivi a. LXXVIII usque ad finem eiusdem semestris a. LXXIX.

toribus operam daret, scholasque frequentaret, ab his habendas, haud contemnendos tamen et in Graeca lingua et in Latina progressus fecit, linguae Franco-Gallicae elementis se imbuit, atque orationem vernaculam limandi, quantum fieri poterat, fuit studiosus. Praeterea ad timidiores NOSTRI animum confirmandum tristitiaque, ex solitaria, quam intra paternae domus parietes degerat, vita contracta, liberandum, maximum habebat momentum familiaritas, quam cum duobus iuvenibus, animi cultu doctrinaque tum quidem se potioribus, Petro nimirum Vogtioque inierat, quorum alter postea Professoris Extraordinarii in Academia Erfordiensis provinciae praefuit, alter vero concionatoris munere in vico haud procul ab Erfordia sito ornatus est.

Anno superioris saeculi LXXIX in civium academicorum numerum Erfordiae receptus iniqua plane fuisset conditio, nisi exstitissent, qui diligentia industriaque, qua NOSTER in literas incumbebat, praeclarisque eius animi dotibus perspectis ipsum, quocumque id fieri posset modo, iuvare constituissent; et

enim praeter beneficium aliquod annuum haud admodum amplum et quae ex aliis privatim instituendis ad eum perveniebant emolumenta nihil quidquam habebat, quo sustentaret vitam. Inter eos, qui NOSTRUM singulari amplectebantur amore benevolentiaque, duos ipse, memoriae qui traderentur, censuit dignos, Sinholdium videlicet Lossiumque, utrosque Professoris munere in Academia Erfordensi ornatos, quorum alter linguarum tradendarum apprime callidus erat, alter vero, vir ad philosophiam factus, pulchri sensu imbutus ac iudicii elegantia tinctus, et perspicuitate, qua doctrinas philosophicas pertractabat, et vigore, quo illas proponebat, iuvenum non prorsus a philosophia abhorrentium animos ad eius studium alliciebat inflammabatque. Verum enim vero non e Lossii praelectionibus solum uberes fructus TENNEMANNUS capiebat, sed ab ipso consilio quoque et re adiuvabatur, eumque per totum, quod Erfordiae agebat, tempus studiorum suorum habebat moderatorem. Reliquorum Professorum, quibus magistris utebatur, in animo eius doctrinae excolendo partes fere nullae fuerunt, tum

quia eorum praelectiones TENNEMANNUM nostrum rerum gravitate docendique vigore minus tenebant, tum quia ipse, philosophiae studio prorsus addictus, earum disciplinarum, quae ad quaestum referuntur, ut aliquam isti praeferret, haudquaquam poterat adduci. Pater quidem, ut Theologiae operam daret ecclesiasticoque se aptaret muneri, habebat in votis, ipsoque beneficio annuo, quò sublevabatur, id ut faceret, ei erat iniunctum; at enim Professorum theologicas doctrinas tradentium unus cum in praelectionibus, formulis rerum divinarum receptis illudens, id ageret, ut novam suam et ab illis recedentem Theologiae descriptionem inanibus plane argumentis auditoribus probaret, fieri non potuit, quin NOSTER ab huius doctrinae studio prorsus abalienaretur, menteque etiam opinionem, ab amicorum nemine convellendam et labefactandam, conciperet, haud fore, ut unquam firmiter edoctus, nec ullis dubitationibus vexatus, munus ecclesiasticum posset obire. Theologicis doctrinis igitur operam suam impendendi consilio abiecto, ad iurisprudentiae studium se conferre apud animum con-

stituit. Verum enim vero nec eae praelectiones, in quibus de rebus ad illam pertinentibus agebatur, istiusmodi erant, ut eum ad spatia, quae iam quidem ingressus erat, emetienda impellerent. Praeterea cum laboribus inopiae levandae causa susceptis impediretur, quo minus omne suum otium graviori alicui disciplinae daret, tandem in philosophia, qua tantopere tenebatur, acquievit prorsus. Inter reliqua vero, in quibus legendis tum occupatus erat, philosophorum scripta Platonis eum maxime delectabant dialogi, quorum studium in eam, quam postea sequutus est, literas tractandi rationem constituendam permagnum, ut ipse fatetur, habuit momentum. De immortalitate animi saepe meditatus, omnibusque, qui de illa agerent, commentariis, inque his praecipue Campii libro, *von der Empfindungs- und Erkenntniskraft der menschlichen Seele* inscripto, accurate pertractatis, cum nusquam argumenta reperiret omnem dubitationem tollentia, ipse animos morte carere certissimis rationibus demonstrare aggressus est. Verum perspicuus, illi rei humanam sapientiam certam manifestamque fidem

facere non posse, opus a se elaboratum satisque prolixum suppressit.

Initio semestris aestivi anno superioris saeculi lxxxii, amicorum consilium sequutus, Ienam se contulit, ut ibi tum maiores etiamnum in doctrinis philosophicis faceret progressus, tum, vitae aliquando facilius sustentandae causa, iuris scientiae aliquam saltem daret operam. Verum etiam hic Nostro cum rebus adversis erat conflictandum: atque omnibus, quae ad vitam sustentandam necessaria sunt, cum esset destitutus, victumque alios et veteribus et recentioribus linguis instituendo quaerere coactus, Professorum doctrina atque eruditione praestantium scholis, tum inopia pecuniae, tum tempore exclusus, haud poterat interesse, et quod ipsi reliquum erat otii vix ad philosophicas disciplinas diligenter pertractandas sufficiebat. Toto tandem earum ambitu Ulrico praeunte, qui una cum Reichardo NOSTRUM, a Lossio ipsi quam maxime commendatum, initio multis modis iuverat, perlustrato, TENNEMANNUS formam philosophiae quoque a Kantio institutam sibi censuit accurate cog-

noscendam, quam ille interdum modo adtigerat, et ita quidem, ut, tametsi nonnulla approbaret, permulta tamen impugnaret reiiceretque. Quid mirum, TENNEMANNUM hac ratione in eam opinionem adductum fuisse, ut putaret, esse quoque in Dogmatismo, quem vocant, quae a philosophia critica non possent oppugnari? Id igitur sibi persuasum habens, Kantii librum *Kritik der reinen Vernunft* inscriptum eo consilio maxima pervolvebat adtentione, ut ea investigaret rimareturque, quae in hoc praeclarissimo libro possent reprehendi; paucisque repertis, quae sibi invicem repugnare videbantur, philosophiae theoreticae criticam, eius ratione haudquaquam accuratius explorata, omni, quo niteretur, fundamento prorsus credebatur esse destitutam. Summis igitur anno LXXXVII in philosophia honoribus qui ornaretur iudicatus dignus, cum anno proxime sequente ex instituto academico commentationem publice defendendam eruditorum examini subiiceret, Kantii criticam Psychologiae rationalis evertere est conatus. Haud vero diu hoc in errore versatus est, quem non potuit fieri, quin accu-

rator criticae, quam vocant, philosophiae formulae notitia ei eriperet: qua quidem ut imbueretur, haud ita multo post primo, quem ipse in lucem edidit, effectum est libro.

Animum morte carere, cum ipse tentasset, argumentis certis demonstratum dare, omnia conquirendi studio flagrabat, quae ea de re ab aliis essent in medium prolata. Eo igitur consilio Platonis quoque pertractabat opera, sibi persuasum habens, accuratam atque dilucidam earum rationum, quibus philosophi animi immortalitatem a priori, quod vocant, primum confirmare conati sint, quaeque in Socraticorum scriptis exstant, enarrationem expositionemque viris doctis acceptam futuram, neque recentiorum hominum literatorum laboribus redditam esse supervacaneam. Haud vero contentus, omnia accurate collegisse disposuisseque, quae Socratici de ea re tradidissent, in rationes quoque inquirendi munus suscepit, quibus mens humana a credendo ad meditandum sit traducta, simulque, quae Socratis et Platonis in eam rem fuerint merita, definiendi. Opus hac ratione maxima

cum laboris assiduitate elaboratum in lucem editurus, nec Pragae, quo librum manuscriptum miserat, nec Lipsiae redemptorem inveniebat, quem tandem Schmiddii, Consilarii rei sacrae munere postea ornati, qui **NOSTRUM** omnibus officiis prosequeretur, favore nactus est curaque. Hic liber cum non sine plausu a viris doctis exciperetur, **NOSTER**, ut eorum laude se prorsus redderet dignum, omnes ingenii intendit vires nervosque, quo simul id effectum est, ut totam, quam animo conceperat, philosophiae immutaret formam. Argumenta nimirum ex sola ratione petita diligentius examinans eo pervenit, ut perspiceret, omnem philosophiam contemplativam vanam esse atque inanem; quae quidem persuasio ei deinde ad placita a Kantio in libro *Kritik der reinen Vernunft* inscripto proposita facilius intelligenda aditum patefecit. Sed ad res eas, de quibus in illo libro egerat, accedebant alia investiganda, quibus expediendis haud exiguum temporis insumsit spatium. Etenim ad Platonis scripta diligentius pertractanda omne suum studium conferentem haud latebat, accuratam atque undique com-

pletam Platonicae formulae descriptionem adhuc desiderari: huius vero descriptionis lineamenta ei persuasum erat, et veterum et recentiorum interpretum explanationibus omissis, non nisi ex ipsius Platonis operibus peti debere. Iam quamvis eum non fugeret, eiusmodi opus peramplum esse ac difficillimum, tamen, quo minus ipse id aggrederetur, nullis impedimentis deterritus est; atque diligentiae laborisque assiduitate ingeniique vigore illud ita ad finem perduxit, ut non nisi cum ipsius Platonis scriptis eius memoria possit exstingui. Hoc opere absoluto certi quid quoque in veteris philosophiae historia constitutum erat, quo et priora et proxime sequentia referrentur, quodque his magis illustrandis inserviret. Inter Germanos quidem post Bruckerum multi exstiterant viri docti, qui a fontibus ipsis hauriendo colligendique et conquirendi studio hoc doctrinae genus iuvarent ornarentque; atque philosophiae theoreticae historiam Tiedemannus, Professor quondam in hac nostra Universitate literaria celeberrimus et de literis meritissimus, mira sagacitate mentisque acumine enar-

raverat: at enim vero tot adhuc erant res accuratius constituendae plenioraque explicationis luce illustrandae, ut NOSTER pro eo, quo a natura imbutus erat, philosophiae amore eiusmodi opus perficiendi caperet consilium. Neque eum frustra laborasse, docuit eventus. Multa, quae adhuc occulta latuerant aut iacebant neglecta, ipse in lucem proferebat, plurium philosophiae formularum descriptionem exhibebat accuratorem, simulque edocebat, a quibus principiis illae in animo humano natae sint effloruerintque, quae inter singula dogmata investigata, ad philosophiam in disciplinae formam redactam si revocentur, intercedat coniunctio, et qua tandem ratione ars quaedam facta sit philosophiae et disciplinae descriptio, id quod reliqui intactum fere reliquerant atque tenebris obvolutum.

Est profecto, quod admiratio nostra moveatur quam maxime, attento si ea perlustramus animo, quae NOSTER, clariorem ut historiae philosophiae affunderet lucem, exploravit atque in medium protulit, praesertim cum neque a librorum subsidiis admodum esset

instructus, neque, ad inopiam sublevandam vitamque tolerandam tot alios labores suscipere coactus, otio abundaret. His laboribus occupatus et oppressus fere ut haberet, cuius consuetudine et familiaritate paucis illis, quas sibi indulgeret, horis subsecivis exhilararet animum, anno *xcv* saeculi superioris in matrimonium duxit *Christinam Sophiam Ioannam*, Ioannis Bernhardi Rus, Archidiaconi atque assessoris consilii ecclesiastici munere Ienae quondam ornati, anno vero *LXXII* iam defuncti, filiam natu minimam, haud quidem magnam adferentem dotem, at frugalem diligentemque; eiusque cura et amore post tot res adversas asperasque iam tandem vita frui incipiebat tranquilliore et molestiis minus obnoxia, cum de obitu patris carissimi, qui die *xvi* Decembris anno *xcv* de vita decederat, nuntius ad eum allatus, omnia humana fluxa esse ac fragilia, perpetuaque casuum varietate iactari, ratione eum admoneret acerbissima. Luctu ita et moerore haud leviter adfecto aliquid solaminis id non poterat non afferre, quod viri docti saltem honore ei habito significarent declararentque, se non fugere,

quantopere ipse de republica literaria meritis esset. Anno **xcvii** nimirum numero sodalium Academiae artium utilium promovendarum causa institutae, quae sub auspiciis Electoris Mogontiaci tum temporis Erfordiae florebat, honoris causa adscriptus, et, postquam anno **xcviii** Professoris Philosophiae Extraordinarii in Universitate literaria Ienensi provincia, nullo tamen salario proposito, ornatus erat, anno **mdccc** a societate rerum metallicarum studiosa Ienensi sodalis honorarius adscitus est.

Viginti duos hac ratione, cum Ienae commoratus esset annos, cum paucis quidem, at probis ipsiusque familiaritate dignis amicis i consuetudine coniunctus, anno tandem huius saeculi quarto d. **ii**. Martii invitatus est, ut in hac nostra Universitate literaria eam, quam Tiedemannus, vir tot meritis clarissimus, obtinuerat, Professoris Philosophiae Ordinarii susciperet provinciam, quam quoque paucis hebdomadibus post sub finem mensis Aprilis adiit. Novus iam hic doctrina atque eruditione, qua ornatus erat, gloriam famamque acquirendi ei aperiebatur campus: etenim cum

ad illud usque tempus in libris fere conscribendis occupatus fuisset, nunc quoque praelectionibus instituendis iuvenum animi ipsi formandi erant excolendi-que. Ab assiduo autem diuturnoque rerum usu cum omnis nostra pendeat peritia, quid mirum, Nostrum, in praelectionibus habendis haud multum versatum, initio dubitasse, quam viam ingressus efficere posset, ut auditores uberrimos inde caperent fructus? Huc accessit timiditas illa atque verecundia, ex solitaria et propemodum monastica vitae ratione, quam iuvenilis aetatis annis sequi coactus fuerat, contracta, qua eo fertur deductus, ut primam, quam haberet, praelectionem veluti verba in conventu sacro facienda memoriae censeret mandandam. Animi vero cum tanto-
 pere valeret acumine, statim intelligebat, aliam sibi omnino ineundam esse rationem, optatam metam attingere si vellet; atque collegarum suorum, qui eum ad unum omnes maximo amore complectebantur et summopere colebant, usu consuetudineque animus eius cum esset magis confirmatus et alacrior factus, eo tandem pervenit, ut auditores, si minus orationis sua-

vitae et eloquentiae vi ad philosophiae studium alliceret, at, si a philosophicis doctrinis non prorsus abhorrerent, rerum, quas exponeret, gravitate teneret constrictos.

Hac ratione cum huius Universitatis literariae cives, qui animo sapientiae doctrinis probe subacto ad graviores disciplinas accedere in votis haberent, in ea re mirum quantum iuaret, alio quoque munere, quod ipsi iniungebatur, suscepto diligentia sua atque assiduitate de Academia nostra optime promeritus est. Bibliothecae nimirum Academicæ post Wachleri V. S. V. abitum secundo loco praefectus, eam ad disciplinarum genera convenientius digerere, atque librorum, quam vocant, catalogum realem conficere aggressus est, quod opus quoque fere totum absolvit.

Nostrum, tot variis diversisque laboribus occupatum, a fortunæ iniuriis et humanae vitae calamitatibus non fuisse immunem, profecto est, quod doléamus. Omnibus enim liberis ex uxore carissima susceptis praematura morte orbatus, illam ipsam d. xxiv. Decembris anno huius saeculi xv. amisit; atque ita

denuo in solitudinem fuisset collocatus, nisi virginem bene moratam adoptasset filiam, qua eum iam grato animo fovente, sperare poterat, fore ut, quod ipsi reliquum erat vitae aetatisque, tranquille transigeret atque iucunde. Verum enim vero haud erat in fatis, ut diu adhuc inter nos commoraretur. Corporis enim TENNEMANNI constitutio cum non admodum firma esset, non potuit fieri, quin eius vires tandem illis laboribus exhaurirentur, qui ipsi per totam vitam fuissent sustinendi, et a quibus fere nunquam animum laxasset. Praecipue vero, respirationi quae inserviunt, corporis laborabat partibus, atque permanens, sive, ut medici loquuntur, habitualis ei erat tussicula. Propemodum quotannis, interdum eodem anno bis, catarrho vexabatur, eoque nonnumquam graviore. Die autem xxii. Septembris huius anni febris correptus est catarrhali adeo vehemente, ut omnes statim, praecipue cum secundo die post dolor pleuriticus accederet, corporisque eius vires ex aliquo tempore admodum debilitatae essent et diminutae, de eius salute solliciti essent, desperarentque. Symptomata catarrha-

ha quidem eo, quo id fieri adsolet, tempore abibant; at febricula remanebat, quae NOSTRO solitam prorsus eripiebat quietem. Vires in dies magis magisque deficiebant; mortemque appropinquantem ipse sentiens, iam medicamentis amplius uti recusabat. Postea sane, medico, id ut faceret, eum cohortante monenteque, et ne quid omitteret, quo ad sanitatem posset restitui, ea sibi dari iterum passus est: at enim vero quidquid artis curaeque Justius noster, vir experientissimus mendendique peritissimus, ei sanando impenderet, vires corporis eius nimis fractae erant, quam ut votis nostris potuisset servari. Dies mensis Septembris ultimus vitae TENNEMANNI quoque fuit extremus; horaque eius diei fere decima vespertina morte defunctus est tam placide atque quiete, quam vixerat, atque ita, ut eos, qui luctu et moerore oppressi morienti aderant, illud punctum temporis lateret, quo cum morte commutasset vitam.

Ereptus est igitur non solum amicis, sed huic Academiae, sed toti reipublicae literariae vir, qui se semper praebuit dignissimum, quem omnes maximo

amplecterentur amore, quemque summopere colerent
 suspicerentque. Doctrina enim atque eruditione quam-
 vis facile permultis praestaret, atque non solum in
 disciplinis philosophicis versatissimus esset, sed lin-
 guarum quoque et veterum et recentiorum apprime
 gnarus, tamen, cum Cicerone *) persuasum sibi ha-
 bens, gloriosa ostentatione virum vere doctum nihil
 magis dedecere, eiusque vel suspicionem ipsi vitan-
 dam esse, ab ea erat alienissimus, ac semper se mo-
 deste et fere submissius gerebat, Ciceronem etiam in
 hac re auctorem sequutus, qui eos recte praecipere
 ait, qui moneant, ut, quanto superiores simus, tanto
 nos geramus submissius **). Animum ipsius quam
 maxime robustum fuisse et firmum, id potissimum
 inde palam fit, quod nullis rebus asperis adversisque
 ab instituto vitae cursu potuit dimoveri, et quod,
 cum mentis acumen animique sollertia nulla re magis
 obtundatur, quam si quis haud sponte, sed necessita-

*) Cic. de Orator. II, 82, 333.

***) Cic. de Offic. I, 26, 90.

Cic. de Orator. II, 82, 333 (*)

Cic. de Offic. I, 26, 90 (**)

tibus suis coactus, semper in libris scribendis occupatus sit, neque unquam ab eiusmodi laboribus animum laxet, illi tamen, usque dum de vita decederet, ingenii constitit vigor. Neminem quoque ab omni invidia ipso magis alienum paratioremque fuisse, ad alios, si quid praeclari egissent, meritis suis imperitendos laudibus, quis nostrum est, quem fugiat? Cumque itidem, praeterquam quod honestatem probitatemque quam maxime coleret, quarum virtutum alteram Cicero affirmat potissimum expetendam *), alterius vero tantam vim esse, ut eam vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod maius esset, in hoste etiam diligamus **), cum igitur nihil magis haberet religioni, quam, quae ipsi commissa essent, foras eliminare, et, si quis alius, fidem servaret arcanis, fieri non potuit, quin ab omnibus, qui amicitiae vinculis cum ipso coniuncti essent, et in eius consuetudinem se immersissent, summopere amaretur diligereturque;

*) Cic. pro Arch. 6.

**) Id. de Amicit. 9, 29.

id quod praecipue in eius collegas cadit, quorum neminem non ipse quoque omnibus prosequeretur officii. In quanta vero admiratione dignationeque etiam apud alios fuerit, eius rei documentum nobis dedit frequentia hominum cuiusvis ordinis et loci, qui ad ipsius exsequias celebrandas non sine luctu lacrymisque convenerant. Nos vero defuncti, humanisque rebus erepti, et ad meliorem vitam vocati imaginem in animo defigentes, atque grata mente eius memoriam colentes, exemplum, quod ipse nobis proposuit, pressequamur, ut nos quoque eadem, qua ille, tranquilla laetaque mente diem fatalem, serius ocus nobis venturam, praestolari possimus.

Dabam in Universitate literarum Marburgensi,
d. xxvii. M. Octobris cIdcccix.

INDEX SCRIPTORUM

GUILIELMI THEOPHILI TENNEMANNI.

Disput. philos. de quaestione metaphysica, num sit subiectum aliquod animi, a nobisque cognosci possit? Accedunt quaedam dubia contra Kantii sententiam. Ienae 1788. 4.

vid. Allg. L. Zeit. 1788. Nr. 272. p. 431.

Lehren und Meinungen der Sokratiker über Unsterblichkeit. Jena 1791. 8.

vid. Allgem. L.Z. 1791. Nr. 117. p. 249. Allg. D. Bibl. Vol. 113. p. 534. Goth. Gel. Zeit. 1791. p. 961. Erf. Gel. Zeit. 1791. p. 245. Gött. Gel. Anz. 1791. No. 189. p. 1889 sqq.

Versuch, eine Stelle aus dem Timaeus des Plato durch die Theorie des Vorstellungsvermögens zu erklären.

In Bornii et Abichtii neuem Philosoph. Magazin. Vol. 2. Par. 1. 2.

Ueber die älteste Revolution in der Philosophie mit
Hinsicht auf die neueste.

Ueber den göttlichen Verstand in der Platonischen
Philosophie.

In Pauli Memorab. Par. I. p. 45 — 64. — vid. Gött. Gel. Anz.
1792. N. 18. p. 375.

Das Gastmahl von Platon, oder Gespräch über die
Liebe, übersetzt aus dem Griech.

In Schilleri Neue Thalia Vol. 2. 1792. P. 5 et 6.

System der Platonischen Philosophie Vol. 1. Lips.
1792. Vol. 2. 3. Ibid. 1794. Vol. 4. Ibid. 1795. 8.

vid. Allg. L. Z. 1793. No. 326. p. 385. No. 327. p. 393. Neue
Allg. D. Bibl. Vol. 5. p. 369. Vol. 16. p. 289. Vol. 27. p. 242.
Gött. Gel. Anz. 1793. No. 72. p. 722 sqq. Annal. der Neuen
Theol. Lit. 1795. p. 545 sqq.

David Hume's Untersuchung über den menschlichen
Verstand; neu übersetzt. Nebst einer Abhandlung
über den philosophischen Skepticismus von Hn. Pro-
fessor Reinhold. Jen. 1793. 8.

vid. N. Allg. Deutsch. Biblioth. Vol. 7. p. 54.

J. Locke's Versuch über den menschlichen Verstand;
a. d. Engl. übersetzt mit einigen Anmerkungen und

einer Abhandlung über den Empirismus in der Philosophie. Vol. 1. 2. Jen. 1795. Vol. 3. ibid. 1797. 8.

vid. Allg. L. Z. 1797. No. 120. p. 137. N. Allg. D. Bibl. Vol. 23. p. 41. Goth. G. Z. 1796. p. 217. Götting. G. Anz. 1795. N. 117. p. 1174.

Ueber die ersten philosophischen Versuche bei den Griechen, vorzüglich des Plato und Aristoteles.

In C. C. E. Schmidii psycholog. Magazin. Vol. 1.

Etwas über die Erinnerung.

Ibid. Vol. 2. — vid. N. Theol. Annal. 1798. Beyl. 2. No. 20. p. 503.

Aristoteles Physiognomik, aus d. Griech. übersetzt.

Ibid. Vol. 5. p. 242.

Geschichte einer Hypochondrie.

Ibid. v. 1. c. p. 507.

Geschichte der Philosophie Vol. 1. Lips. 1798. Vol.

2. ibid. 1799. Vol. 3. 1801. Vol. 4. 1803. Vol. 5. 1805.

Vol. 6. 1807. Vol. 7. 1809. Vol. 8. Par. 1. 1810. Par.

2. 1811. Vol. 9. 1814. Vol. 10. 1817. (cui volumini

auctoris imago aeri incisa addita est). 3.

vid. Allg. D. Bibl. Vol. 91. p. 128. Gött. Gel. Anz. 1804. No.

46. p. 401. N. Theol. Annal. 1806. P. 1. p. 310. — 1808. Febr.

p. 159. N. Lpz. L. Z. 1806. No. 93. p. 1478. Allg. L. Z. 1806.
 No. 266. p. 249. No. 267. p. 257. No. 268. p. 263. 1809. No.
 48. 49. 1810. No. 14. 15. Heidelberger Jahrbücher der Litera-
 tur 3. Jahrg. 2. Heft. p. 57. Hall. Allg. L. Z. 1814. Vol. 4.
 p. 1065 sq. Lpz. Lit. Z. 1818. p. 1001 sq.

Bemerkungen über die sogenannte große Ethik des
 Aristoteles. Erf. 1798. 8.

Exstat quoque in Abhandl. der Erfurd. Akad. Vol. 1.

J. M. Degerando vergleichende Geschichte der Sy-
steme der Philosophie mit Rücksicht auf die Grund-
lage der menschlichen Erkenntnisse; aus dem Fran-
zösischen übersetzt mit Anmerkungen. Vol. 1. 2.
 Marb. 1806. 8.

v. N. Theol. Annal. 1806. P. 16. p. 307. 1808. Febr. p. 158.
 N. Lpz. L. Z. 1806. No. 93. p. 1476. Jen. Allg. L. Z. 1808.
 N. 5. p. 33. N. 6. p. 41. N. 7. p. 49.

Grundriss der Geschichte der Philosophie. Lips.
 1812. 8. — edit. sec. ibid. 1816. 8.

vid. Lpz. L. Z. 1818. p. 1001 sq.

Ein Zögling der Universität Marburg verbreitet in
 Schottland das gereinigte Christenthum.

In Justi Hessischen Denkwürdigkeiten Vol. 4. Par. 2. p. 482 sqq.

In libro quoque, *Allgemeines Repertorium der Literatur für 1785 — 1790. in scripto, componendo Tenemanni partes haud fuerunt exiguae.*

v. Gött. Gel. Anz. 1795. N. 50. P. 499.

Bemerkungen über die sogenannte große Ethik des Aristoteles. Erl. 1798. 8.

Exatas quos in Abhandl. der Erford. Akad. Vol. 1.

J. M. Degener's vergleichende Geschichte der Systeme der Philosophie mit Rücksicht auf die Grundlage der menschlichen Erkenntniß; aus dem Französischen übersetzt mit Anmerkungen. Vol. 1. 2. Marb. 1808. 8.

v. N. Theol. Annal. 1808. T. 16. p. 307. 1808. Lehr. p. 128.
M. Psa. L. X. 1808. No. 95. p. 149. Jen. Allg. L. X. 1808.
M. G. p. 33. M. G. p. 4. M. G. p. 49.

Grundriss der Geschichte der Philosophie. Lips. 1812. 8. — edit. sec. ibid. 1816. 8.

Ein Vöging der Universität Marburg verbreitet in Schottland das gereinigte Christenthum.
In zwei klassischen Denkwürdigkeiten Vol. 4. Part. 2. p. 484 pp.

noscendam, quam ille interdum modo ad
ita quidem, ut, tametsi nonnulla approbare
ta tamen impugnaret reiiceretque. Quid m
NEMANNUM hac ratione in eam opinionem
fuisse, ut putaret, esse quoque in Dogmati
vocant, quae a philosophia critica non p
pugnari? Id igitur sibi persuasum habens,
brum *Kritik der reinen Vernunft* inscriptum
lio maxima pervolvebat adtentione, ut ea
rimareturque, quae in hoc praeclarissimo
sent reprehendi; paucisque repertis, qua
cem repugnare videbantur, philosophiae
criticam, eius ratione haudquaquam accura
rata, omni, quo niteretur, fundamento pro
bat esse destitutam. Summis igitur anno
philosophia honoribus qui ornaretur iudica
cum anno proxime sequente ex instituto
commentationem publice defendendam erudi
mini subiiceret, Kantii criticam Psychologi
lis evertere est conatus. Haud vero diu
rore versatus est, quem non potuit fieri,

rator criticae, quam vocant, philosophiae formulae notitia ei eriperet: qua quidem ut imbueretur, haud ita multo post primo, quem ipse in lucem edidit, effectum est libro.

Animum morte carere, cum ipse tentasset, argumentis certis demonstratum dare, omnia conquirendi studio flagrantem, ea de re ab aliis essent in medium proferentem, consilio Platonis quoque pertractantem, consilium habens, accuratam atque diligentem, quibus philosophi antiqui vocant, primum Socraticorum scripturam, et hanc rationemque viris doctioribus recentiorum hominum esse supervacaneam. Platonem omnia accurate collegisse dispositurum, Socratici de ea re tradidissent, in rationem hanc inquirendi munus suscepit, quibus mens humana a credendo ad meditandum sit traducta, simulque, quae Socratis et Platonis in eam rem fuerint merita, definiendi. Opus hac ratione maxima

